

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2017

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 18.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****POTSO 1: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

'SEMAKALENG-A-MONYAISE' – JSS Shole

- Mmoki o senola maikutlo a boitumelo, tlotlo le boikgantsho mo go Semakaleng. A re ga a kitla a bua thata ka ene, o tlaa re tloforela fela.
- O tlaa batlela Semakaleng manno a a mo tshwanetseng. Semakaleng ga a eta ke ngwana wa mo gae, Motswana tota e seng wa ntete foo. O tlhaeditswe ke batlhanka ditilo.
- A ka go sebela sengwe, mme a bo a go raya a re se sebe. A go omanyane thata a re ga o a tshwanela go bua maaka.
- O kgona go dirisa puo e se kae fela, a ntse a somarela mafoko, mme baeng ba seke ba mo tlhologanye. O kgona go tshameka ka puo ka go tlhopha mafoko a se kae go tlhalosa puo kgotsa ntlha, go senola botswerere jwa gagwe jwa puo.
- Dilo tse o fitlhelang di tshwenya batho, o di fetola metlae. Dilelo tsa baratani o di fetola ditshegiso. Dilo tse di itumedisang batho o di fetola masetlapelo.
- Monna yo, o bua puo pha! ka basadi a sa kekologe sepe, se re se lemogang mo bukeng ya gagwe, fa a ne a bua ka Mma-Oshupile fa a ne a ratana le Dimo. A re mosadi a ka baya nkwe setsetse.
- O kwadile dibuka di le tlhano tse di tletseng thuto jaaka diane. Botswerere ba puo jo bo dirisitsweng mo dibukeng tsa gagwe bo tlaa sala motsing a yang bo ya batho. Monna yo o tshwantshiwang le kupe e tshweu jaaka ena, ga a nnele ruri. O ka tlhabelwa badimo gore ba se ka ba furaletla lefatshe.

[10]**POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****'GO NWELA GA MENDI' – MS Kitchen**

- 2.1 Go senyegile, ntwana e loile, merafe e tsogelane kgatlhanong. (2)
- 2.2 Tshwantshiso-gore mmuisi a tlhologanye bonolo ka go tshwantshanya dilo tse pedi go utlwatsa bogale jwa tau jaaka selalome se se sa sisimogeng motho. (2)
- 2.3 Tlhatlagano ya bokao - go gatelela bokao jwa go supa gore banna fa e sale ba ile ntweng le gompiano ga ba ise ba boe/ba swetswe koo. (2)
- 2.4 Mmoki o senola maikutlo a kutlobotlhoko ka ntlha ya go latlhegelwa ke bana ba mmala wa sebilo ba ba neng ba bololetse ntwana/maikutlo a tlotlomatso ka boganka jo bo supilweng ke banna ba ba neng ba ile ntweng. (2)
- 2.5 Ntwana e go tlhokafetseng batho ba le bantsi. (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'SELELO SA MOOPA' – GK Setou**

- 3.1 Mothofatso – go naya dilo tse di sa tsheleng maikutlo a setho. Boopa bo filwe maikutlo a setho a go tlhokisa mosadi boroko. (2)
- 3.2 Modimo o mo utlwele botlhoko ka go mo kgontsha gore a nne mo mmeleng/ a ithwale. (2)
- 3.3 Tlogelo – ya **le** mo go 'lefoko' go nna 'foko' go tisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto. (2)
- 3.4 Maikutlo a kutlobotlhoko le khutsafalo - ka gore batho ba na le bana, ena ga a na sepe, mme o tshela ka pelobotlhoko. (2)
- 3.5 Boopa bo utlwiswa botlhoko/bo tisa kutlobotlhoko/bo jesetsa mo masweng. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'LOSO' – MD Mothoagae**

- 4.1 Sefatlhego se tletse kutlobotlhoko/Se bontsha se sa itumela. (2)
- 4.2 Tshwantshanyo – Go tshwantshanya dilo tse pedi tse di tshwanang ka bokao jaaka go retelwa ga maano a batlhalefi go tshwantshangwa le go nyelela ga metsi a sebataolo. (2)
- 4.3 Mothofatso – Go dirisitswe thuanysediri ya motho go kaya ka moo loso lo leng botlhoko ka gona. (2)
- 4.4 Kutlobotlhoko – e e tliwang ke loso mo dipelong tsa batho le go ipoeletsa mo malapeng a batho. (2)
- 4.5 Loso lo etela lelapa lengwe le lengwe/Ga lo tlophohe mohumi kgotsa mohumanegi. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

LE

POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'BOFEREFERE JWA TORO' – CLS Thobega**

- 5.1 Maaka a toro. (2)
- 5.2 Maikutlo a go kgobega marapo/mowa o le kwa tlase ka a ne a ithaya a re se toro e se buang ke nnete, mme go sa nna jalo. (2)
- 5.3 Neeletsano – Go tswelletsa kakanyo mo meleng e e latelanang ka go dirisa lebotsi 'kae' mo moleng o o fa godimo, mme le latele mo moleng o o fa tlase. (2)
- 5.4 Tshwantshanyo – Go tshwantshanya dilo tse pedi tse di tshwanang ka bokao jaaka go sweufala ga pelo go tshwantshanngwa le bosweu jwa kapoko. (2)
- 5.5 O se ka wa dumela kgotsa wa tsaya se se tswang mo torong gore ke nnete. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Motswagauteng o godisitswe ke nkokoagwe e leng Mosadimogolo ljelele.
- O ne a sotlwa ke balekane ba gagwe ba ba neng ba mmita ka maina a tshotlo jaaka *Rooijan*, Lekutwane le ga se morwa ke Morolong.
- Moleko le Teko ba ne ba mo kgoromeletsa mo magaleng. Motswagauteng o ne a farologane le bana ba bangwe ka tshobotsi (moriri le mmala).
- Mosala, malomaagwe Motswagauteng o sotla Motswagauteng le go mo amoga leruo le a le tshwaetsweng lotlhe, se, se dirwa ke gore Puso le mosadimogolo ljelele ba sa mo tlogelela sepe, mme ba tlogeletse Motswagauteng leruo lotlhe.
- Mosala o itaya Motswagauteng mo go botlhoko gonne a timeditse podi.
- Motswagauteng o tsaya tshweetso ya go sa boele gae morago ga go teketiwa ke Mosala. O ne a batlile podi gotlhe mo a e solofetseng teng, mme a itse gore Mosala o ya go mo lobela dintsi fa a sa tle le yona. Seno se tlhola gore a ineye naga.
- Motswagauteng o welwa ke serame le go idibala, a bo a selwa ke Mokwepa, se, se dirwa ke gore Motswagauteng a se na ditlhako le diaparo tse di bothitho (o ne a apara makgasa a maapolelo). Gape se, se dira gore a kopane le Gokatweng.
- Gokatweng o tshabisa Motswagauteng ka kgoro ya sephiri ka gonne a lemogile gore Motswagauteng ke morwa wa gagwe. Mmangwana o tshwara thipa ka fa bogaleng.
- Kwa Foreiborogo, Motswagauteng o teketwa ke batho ka gonne a thusitse mapodisi go tshwara senokwane se se neng se phamoletse mosadi wa mosweu sekgwama.
- Kwa bookelong, Motswagauteng o a tshaba fa a se na go nna botoka, o tshaba lepodisi le a le boneng kwa ga Mokwepa le le sa kgaleng kwa bookelong.
- Mo tereneng, Motswagauteng o batla go lobelwa dintsi ke lepodisi la ditekete ka go bo a palame terene a sa duela.
- Kwa Gauteng, Motswagauteng o tshaba kwa ga *Alberto le Salamina* ka a bone *Salamina* a mmeola, mme a rekisetsa Sedupe moriri wa gagwe. Tiragalo e, e mo gopotsa kwa ga Mokwepa.
- Kwa toropong ya Gauteng o ne a tsena mo khefing, a thulana le senatla sa lekau. Ga tsoga kgaruuruu, lekau la teng le mo latofaletsa go mo thula. La mmita morwa, lekutwana, letata ka dipuo tsotlhe tsa tshotlo tsa batho bantsho ba Aforikaborwa.
- Fa a ntse a tsweletse ka kgwebopotlana ya gagwe ya go beola batho, mapodisi a ne a mo kgorogela. O ne a le botsa phokoje a tlogela motšhini foo, meriri ya sala e gasagasane.
- Kwa sekolong se segolo sa Foreiborogo, Motswagauteng o lwa le Koot ka ntlha ya fa *Koot* a kgoromeleditse *Sarkie* mo go ene.

[25]

POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 7.1 Gokatweng, ke mmaagwe. (2)
- 7.2 Kwa ga Mokwepa. (1)
- 7.3
- O fetile baaki ba ile ka boroko.
 - Kwa mojako a fitlhela monna yo o disang foo a kgalegile.
 - A apola diaparo tsa bookelo, a apara tse a di tletsweng ke Kabo.
 - A latlha dithobanyane tsa teng gona foo le go inaya naga.
(Di le PEDI fela) (2)
- 7.4 O kgonne go bona balosika lwa gaabo mo letlhakoreng lwa gaabo rraagwe. (2)
- 7.5 Go dirile gore Motswagauteng a rate thuto le go kgatlhegela go boela sekolong. (2)
- 7.6 Motho yo o bosula, yo o lefufa, ga a na bopelotlhomogi.
(Di le pedi fela)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.7 Lotso lwa gagwe lo ne lwa dira gore a thulane le bana ba basweu kwa sekolong. (2)
- 7.8 O ne a utlwela Motswagauteng botlhoko, a mo naya boroko, e bile a ya go mo tlhola kwa bookelong. (2)
- 7.9
- Go betswa ga ga Motswagauteng ka ntlha ya go thusa mosweu yo o tseetsweng sekgwama sa madi.
 - Go sa fenye kgetsi ya go lwa le mosimane wa mosweu.
 - Go tseelwa lokwaloitshupo ga Motswagauteng ka sefane sa Swanepoel gore a tle a amogelwe kwa sekolong.
(E le NNGWE fela) (2)
- 7.10 Kutlwelobotlhoko – o ne a itse gore ke morwae yo a mo ntshang mo ganong la tau.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.11 Ee – o kgonne go tswelletsa pele dithuto tsa gagwe mo dikolong tse dikgolwane. (2)
- 7.12 Ke ne ke ka batla go itse se se re kgaogantseng morago ka mo itshwarela/
Ke ne ke ka dira leano la gore a gololwe kwa kgolegelong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.13 O pelonolo, ga a lefufa. (2)

[25]

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Poloto ya Omphile Umphi Modise e simolola ka lefufa le le neng la tsalega gareng ga Motlalepule le basetsana ba ba neng ba dira le ene kwa femeng ya mesese mo *Dornfontein*.
- Go tswa kwa *Dornfontein* Motlalepule o wela mo seraing se sengwe. Thandi o fufegela Motlalepule ka ntlha ya bontle jwa gagwe, mme o mo logela leano.
- Ka matlhajana, Thandi o laletsa Motlalepule mo phaposing ya gagwe mo go nang le lekau la tedu tsa katse le le rulagantsweng ke Thandi.
- Thandi o naya Motlalepule mogodungwana o o nang le seritibatsi se se robatsang, mme lekau la tedu tsa katse le itirela boithatelo ka ene go ya ka thulaganyo ya ga Thandi.
- Motlalepule o feleletsa a imile ka mokgwa o o sa tlhaloganyegeng morago ga tiragalo ya letsatsi leo. Motlalepule o belega ngwana wa mosimane, mme o mo naya leina la Omphile.
- Ka ntlha ya go tlhoka le go boifa go ya go tlhabisa batsadi ditlhong ka lesea le a le tshotseng, o tsaya tshweetso ya go isa Omphile kwa Olanti, kwa kgodisetsong. Maikaelelo e le go tlaa boa a tla go tsaya Omphile fa dilo tsotlhe di siame.
- Motlalepule o kopana le lekau la Thabantsho, mme le mo lebatsa mahutsana nakonyana. Ba a nyalana, mme e bile ba segofatswa ka ngwana ba mmitisa Mosidi, ka jalo Motlalepule a bidiwa MmaMosidi.
- Go nna teng ga ga Mosidi go dira gore Motlalepule a se le bale morwae, a gopola fa a ka bo a na le kgaitسادie, Mosidi.
- Motlalepule o simolola go ratharatha ka pelo a ipotsa gore a itsise monna ka ga Omphile, mme go nne thata. A tsena monna ka leano la gore ba ipatlele ngwana wa mosimane kwa Ikageleng, mme monna a se ka a gana.
- Kwa Ikageleng a se ka a bona se a neng a se tlogetse koo, mme a se ka a ineela.
- Omphile o ne a itseetswe ke morwadie monnamogolo Ofentse kwa Matile ka monnamogolo a sa bolo go lela ka modisa. O teilwe leina la Modise. Motlalepule ene o tsweletse go batla Omphile kwa Lejweleputswa.
- Mo go batleng Omphile, Motlalepule o kopana le mosadimogolo Malebela yo o mo nayang tsholofelo ya gore o tlaa bona se a se batlang le fa a se kitla a itse gore ke sone.
- Letsatsi lengwe fa Motlalepule a ile Matile, o bona mosimane mongwe a tshwana le morwae mo basimaneng ba ba neng ba tshameka motshameko wa lefetlho wa go nesa pula, a mo gopotsa Omphile.
- Motlalepule o setse a sotlegile le go otlhega thata ka ntlha ya go batla, e bile o aga a setswe a idibetse mo tseleng.
- Modise le mogatse, Matlakala, ba ya go tlhola Motlalepule ka a ne a na le kgolagano le lekgotla la Baitiredi ka mokgwa mongwe.
- Mosadimogolo a mo keleka sentle ka jaana a letse a mo lora. A mo tlhokomela sentle mo morago ga tsebe fa Modise a mo atametse, mme a lemoga gore ke ene Omphile yo o sa leng a pholetha le naga a mmatla.
- Boitumelo le kutlobotlhoko tsa dira gore a thule botala ka tlhogo.
- Lekwalo le a le tlogetseng ya nna lone le senolang masaitseweng a ga MmaMosidi.

[25]

POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Monnamogolo Ofentse le Modise, kwa Matile. (3)
- 9.2 Go itshireletsa kgatthanong le meleko ya batho. (2)
- 9.3 Monnamogolo o ne a kopa morwadie go mmatelela modisa gonne a setse a godile. (2)
- 9.4 Motlalepule o ne a isa ngwana wa gagwe kwa kgodisetsong gonne o ne a tlhoka. O ne a batla go mmaakanyetsa botshelo gore motsing dilo di tsamaya sentle a ye go mo tsaya. (2)
- 9.5 O tlisitse bothito le tokafalo mo botshelong jwa ga Motlalepule jo bo dirileng gore a tlhoke ngwana wa gagwe yo o neng a le kwa kgodisetsong go tla go ja tsa botshelo jwa gagwe jo bo tokafetseng. Fa RraMosidi a ka bo a se teng gongwe morero wa padi o ka bo o phuthame. Go ne go tile go nna bonolo gore Motlalepule a bone morwae. (2)
- 9.6 E mo tloletse go tlhoiwa ke Thandi mme a feleletsa a mmeetse dirai tse di dirileng gore a betelelwe. (2)
- 9.7 Morerwana wa lerato le thuto.
(E le NNGWE fela) (2)
- 9.8 Ee – gonne RraMosidi o ne a dumela sengwe le sengwe se Motlalepule a se buang. O ne a sa bontshe fa e le tlhogo ya lelapa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.9 Gore Modimo o mo file ngwana wa mosimane yo a se nang rraagwe. (2)
- 9.10 Ee – gonne o ne a batla go ya go mo fatafatela, mme morago a boe a tle go mo tsaya.
Nnyaya – gonne ngwana o ikgolela fela ka Setswana se re o tlaa tsholwa leng e seng o tlaa gola leng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ke ne ke tlaa otlhaya motsadi mongwe le mongwe yo o dirang jalo./
Ke ne ke tlaa gakolola batsadi ka botlhokwa jwa thuto.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Go tlhabolola morafe wa batho bantsho le go lere mongwe le mongwe mo bokaping jwa moseja le thuto.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tthamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Masego ga a nna lesego gonne bomogolowe botlhe ba ne ba tlhokafala.
- Masego o ne a amogelwa kwa sekolong sa Sedimosang se go neng go sa tsewe mongwe le mongwe.
- Kwa sekolong o ne a fufegelwa ke barutwana ba bangwe ka a ne a ba gaisa ka botlhale mo phaposing. Tlotlomatso ya barutabana le yona e okeditse letlhoo leo ka a ne a araba dipotso sentle. Barutwana ba ne ba mo kgoba ka mafoko, mme ba mmitsa *tšheri* ya ga Tšhanki.
- Mo loetong lwa sekolo *Sannah* o mo raela go nwa bojalwa, mme kwa pheleletsong o a betelwa ka ntlha ya se.
- Se, se ne sa lebisa kwa go ithwaleng ga ga Masego ka ntlha ya go robiwa leoto ke Ntsime.
- Mosimane yo o ne a batla go dira Masego swele ka gonne a sa batle go ratana nae.
- Masego o ne a busetswa gae ke mogokgo le tsala ya gagwe.
- Rraagwe o ne a galefa thata, mme morago ga gore mogokgo a tsamaye, o ne a teketa Masego mo go maswe.
- Masego le morwae yo o neng a mo imile ba ne ba le fa gare ga loso le botshelo ka ntlha ya kgatelelo ya madi le dikgobalo tse a neng a itemogela tsona morago ga go teketwa ke rraagwe.
- O ne a tshwanelwa ke go feta mo matsapeng a go tsenela karo e e masisi.
- O ne a tshwanelwa ke go bona ngaka kgapetsakgapetsa ka ntlha ya pholo ya gagwe.
- O ne a sotlega gonne a tshwanetse go tsoga mo mosong go le tsididi, e bile a patelesega go tsamaya mo lefifing go tshwara setimela se se yang kwa tirong ka maitlhommo a go direla morwae.
- O ne a ralala motse o o kotsi wa Lakasanta go isa molaetsa o o neng o tswa kwa go mongngwagwe go ya go *Vusi Mngoma*.
- O ne a iphitlhela a le gareng ga dinaka tsa kukama ka ntlha ya maemo a dipolotiki tsa ba ga *Lazar* le *Vusi Mngoma*. Se, se ne sa tlhola gore mapodisi a mo tshware le go mmotsolotsa dipotso.
- O tlhokile lesego ka ntlha ya go latlhegelwa ke batho botlhe ba a neng a ba rata ka ntlha ya dipolotiki. Rraagwe e bong Kgabo Motsepe o ne a bolawa ka go kgwagediwa ka a ne a bolaiwe mosweu. Monna wa gagwe e bong *Vusi Mngoma* le ena o ne a bolawa ka ntlha ya dipolotiki.
- O latlhegelwa ke mokapelo, ntswa a se kile a nna le kgolagano epe le monna yo mongwe morago ga go betelwa ga gagwe. Mo a ithayang a re Ramasedi o mo arabile ka go mo naya lenyalo morago ga go nna lobaka lo lo leele a sa batle monna, mogatse o a bolawa.
- Mosadi wa ntlha wa ga *Vusi Mngoma* o ne a mo kgoba ka mafoko ka kgopolo ya gore dithata tsa ga mogatse di tile go jewa ke ena, mme ena a di abela bana ba ga *Vusi Mngoma*.

[25]

POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MASEGO – G Moka**

- 11.1 Rakgadiagwe. (1)
- 11.2 Ke dikgobalo tse a di boneng fa morago ga go teketiwa ke rraagwe. (2)
- 11.3 Bogologolo/nako ya tlhaolele. (2)
- 11.4 O rata menate e bile o nwa bojalwa – *Sannah* o ne a raela Masego go nwa bojalwa, mme a feleletsa a beteletswe. (2)
- 11.5 O ne a falotse mophato wa borobedi sentle.
Bothale jwa gagwe bo ne bo tile go isa serodumo sa sekolo sa bona kwa godimo ka dipholo tse dintle.
Rre Kgotle o ne a rata fa ngwana wa tsala ya gagwe a ka tsena kwa Sedimosang gonne a tlaa bona ditshono di le dintsi tse di ka mo thusang mo isagweng. (Di le PEDI fela) (4)
- 11.6 Ke fa Masego a ne a gana go ratana le Ntsime yo o neng a kaiwa a se nke a ganwa ke mosetsana. (2)
- 11.7 Seabe sa ga *Knox* Selamolela ke sa go koba Masego kwa sekolong ka ntlha ya fa a ne a imile, mme ka jalo a latlhegelwa ke isago e e neng e phatsima. (2)
- 11.8
- O ne a le mosetlhana
 - Ditshegisa baeng tsa maratagolejwa
 - Mmele o mosesanyane
 - O ne a le moleele
- (Di le PEDI fela) (2)
- 11.9 Ke ne ke tlaa mo thibela/ke ne ke tlaa mo lemosa gore ngwana o dirile phoso ka go ima.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Nnyaya ga e a siama, le dujwa le sa le metsi/Mmangwana o tshwara thipa ka fa bogaleng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Letlhoo mo bathobasweung le mo pusong ya tlhaolele. (2)
- 11.12 Go dira ka natla go a duela/fa o reetsa dikgakololo tsa batsadi o tlaa nna le isago e e itumedisang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**KGOTSA**

DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe**POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- **'Tlholego ya Bakgatla ba ga Kgafela'**
- **'Leboko la dikgomo'**
- Tlholego ya morafe wa Bakgatla ba ga Kgafela e ne e aparetswe ke maragana teng a bana ba mpa a a sa tsenweng ke ope, mme se se tlhola dintwa tsa go lwela bogosi.
- Bana ba tshipa ba tsaya mmila o le mongwe fa ba kgaogana ke dira tsa megotlha, ka jalo, go lwela bogosi ga Bakgatla go ile ga dira gore bontsi ba dikgosi di buse nako e khutshwane ka ntlha ya dipolaano tse di neng di nna teng.
- Mo lebokong la dikgomo mmoki o kaya kgomo e le malenkhu a marumo go kaya gore fa kgomo e le gona, go nna dintwa kgotsa e tlišetsa batho marumo a a ba utlwisang botlhoko.
- Go kaiwa Bakgatla ba itemogetse kgaogano e kgolo ka puso ya ga Kgafela ka ntlha ya ga Makgotso yo o neng a romilwe go thusa Bakwena, mme ene a fetogela Bakgatla le go laletsa Legwale, kgosi ya Bakwena, go tlabana le Pheto, morwa mogolowe. Tota ruri menomasweu polaya e tshega, e bile molaya kgosi o a itaela.
- Mmoki o tlhagisa gore mašwi a kgomo ke more o o fisang banna ditedu, go kaya gore banna ga ba nnisege, ga ba ritibale fa ba nwa mašwi a yone ka ba itse gore ba ka tlišelwa nako e nngwe le e nngwe ka ntlha ya kgomo.
- Naga e se nang khudutlou bolobeto ba ipha naga, ka ntlha ya dipolaano tsa ga Ditsebe le bana ba ga Pheto, morafe o ne wa tlhoka keteledipele, mme bogosi bo ne ba wela mo baneng ba ga Pilane, gofejane wa ga Pheto, yo bogosi bo neng bo sa mmetse mo phatleng.
- Mmoki o tlhalosa gore go nna le kgomo ga go robatse motho ka a tshwanetse go e tlhokomela mo bathong ba ba batlang go e gapa mo go ene. Fela jalo, go sa nne le kgomo le gona ga go robatse motho ka a fisegela go nna le yona ka ntlha ya mosola wa yona. Se, se senola ka moo kgomo e leng dingalo ka gona.
- Naga e se nang khudutlou bolobeto ba ipha naga, Pilane o ne a tshabela Matebele kwa Bopedi ga Mapela, mme Bakgatla ba ne ba se na kgosi, ka jalo, Molefe morwa Pheto, o ne a sala a phutha Bakgatla le go ba busa.
- Mmoki o tlhagisa kgomo e le modimo wa mo gae o o jeleng rraagwe ka go e tlabanela kगतलhanong le batho ba ba batlang go e gapa. Mmoki o tshogile gore fela jaaka e bolaile rraagwe, le ene e tlaa mo nyeletsa.
- Bakgatla ba ga Kgafela ba ne ba phatlalala le go gapiwa ka bontsi ke Matebele a ga Moselekase, go akaretsa morwa kgosi Pilane e leng Kgamanyane. Le gale Moselekase o ne a golola Kgamanyane go tsaya bogosi morago ga loso la ga Pilane.
- Mmoki o tlhalosa gore fa kgomo e leng gone ditšhaba di jana ka meno le go e lwela ka ntlha ya boleng le mosola wa yona. O tlhagisa gore banna ba le bantsi ba robegile mekwatla le go latlhegelwa ke matshelo ba le mo motlhaleng wa go dibela dikgomo tsa bona.

[25]

POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

- 'Tiholego ya Morafe wa Batlhaping'
- 'Batlhaping ba Kgotla ya Oorramaidi'

- 13.1 Barolong. (1)
- 13.2 Ba ne ba ya go nna gaufi le Noka e Tshetlha kwa ba neng ba phela ka go ja ditlhapi, ka jalo ba bidiwa Batlhaping. (2)
- 13.3 O ne a le monnye mo go Phuduhudu, ka jalo o ne a sa tshwanela go busa mogolowe a le teng. (2)
- 13.4 Maragana teng a bana ba mpa ga a tsenwe. (2)
- 13.5 Kutlobotlhoko - bana ba motho ba a lwa le go logelana mamena go na le gore ba kitlane le go nna ngatana e le nngwe. (2)
- 13.6 Motho yo o botlhale/matlhajana ka a kgonne go itira yo o sa utlweng gore batho ba kgone go mo seba a le teng. (2)
- 13.7 Bo tlhodile kgotlhang ya bogosi magareng ga Tau le Phuduhutswana e e feleleditseng ka ntwaga magareng ga bona. (2)
- 13.8 Bana ba tshipa ba tsaya mmila o le mongwe fa ba kgaogana ke dira tsa megotlha/bana ba motho ba tshwanetse go se letlelele sepe go ba tsena gare, mme ba tshwaragane go nna ngatana e le nngwe. (2)
- 13.9 Go supa kgora ya bona. (2)
- 13.10 Ke morafe o o mabela, o o ithatang le go ikgantsha ka go tlotlomatsa botlhaping jwa bona. (2)
- 13.11 Re bana ba ga Maida-a-kgatsele, ba go tlhapa ka lobese. (2)
- 13.12 Mmala o mosetlha mo banneng, mosetlhana mo basading. (2)
- 13.13 Ba tshwanetse go ikitse le go ipela ka dikgotla tsaabo. (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 14: POTSO YA TLHAMO****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

'SEKOROPOLAPA' – SS Moku

- Nkefi o palelwa ke go tsaya ditshwetso tse di maleba ka go lebala fa a gola, mme nako e sa mo emela ka ntlha ya go jela monakaladi ruri.
- Mafenya o ipala mabala a kgaka mo go Nkefi, mme ena o gana go mo naya pelo ya gagwe gonne a re ga se wa maemo a gagwe. O dira se ka ntlha ya fa a lebeletse dikhumo tsotlhe tsa lefatshe tse a nang natso jaaka fa rraagwemogolo e le kgosi mo Lehurutshe, a sa tlhoke sepe gonne a na le madi le ntlo e e leng ya gagwe. Nkefi se a se lebalang ke gore tsotlhe tse a di kaileng ga se sepe kwa ntle ga lorato lwa mokapelo.
- O ne a lebetse gore mo botshelong go na le nako ya bonyana, nako ya bokgarebe le nako ya bogodi. Nako ya bogodi e felela e le ya botsofe. Fa nako ya botsofe e gorogile, e batla gore o bo o na le batho ba ba ka go tlhokomelang. Nako eo fa e gorogile, ditšhelete tse di tletseng mo ntlong di ka se go direle sepe. Go batlega lorato lwa motho lo lo bothitho go ka go gomotsa. Jaanong ena o tlaa gomodiwa ke mang ka a bitsa banna dikoropolapa ka ntlha ya dikhumo tse a nang natso?
- Ga twe mosadi fa a inama o a bo a ikantse motlokolo. Nkefi o gana go bulela Mafenya pelo ya gagwe jaana, gonne a rata Ntope e bong monna wa lelapa, mme a palelwa ke go ipatlela monna yo e leng wa gagwe nako e sa ntse e mo dumelela.
- O gogela Ntope ka dikhumo tse, tsa gagwe a sa lebelele gore ke nako ya go ipetlela botshelo jo e leng jwa gagwe ka se a se dirang ka go rata monna wa motho e le go lala mo mokgorong o sa tswalwa gonne Ntope e se wa gagwe. O palelwa ke go tsaya tšhono e a nang le yona ka nako e, gonne kamoso o tlaa lelela nako e a tshamekileng ka yona gonne e le lefetwa, mme a gopole le ena motho yo a neng a mmita sekoropolapa.
- O tlhakathakantse lelapa la ga Ntope, mme fela seno ga se a ka sa tsenya tlhalano magareng ga bona. Seno ke tshupo ya gore o ne a itshenyetsa nako ka monna wa lelapa ka ga a ka a tlogela mogatse.
- O simolola go itharabologelwa morago ga gore Ntope a amege mo kotsing ya sejanaga.
- O simolola go swa pelo gonne ga a ungwa sepe mo leratong la gagwe le Ntope ka e le gona a lemogang fa a itshenyeditse nako ka rralapa. Mafenya yo a neng a mo rata, mme ena a mmita sekoropolapa o setse a nyetse, mme ga a kitla a mo gadima.
- Mo botsofeng jwa gagwe o iphitlhela a le esi go se monna ope yo o mmatlang ka bontle bo ile le phafana.

[25]

POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

- 15.1 Seponono - kwa ga Ramoopampa. (2)
- 15.2
- Ntšwa e ne ya loma Seponono.
 - Manaila o ne a nna le Mphodi mo koloing fa pele ga ntlo ya Ramoopampa.
 - O ne a fitlhela motho a robetse mo segotlong sa gagwe e kete o sule. (3)
- 15.3 Go tsamaya bosigo le go ratana le basadi ba banna ba bangwe. (2)
- 15.4 Ga e na boikhutso – Batho ba rata go iphitlha mo leboteng la teng/batho ba ka latlhela matlakala gauifi le ntlo ya gago/e ka fetoga boiphitlho jwa baratani. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.5 O ne a bone batho ba le babedi ba eme gauifi le ntlo ya gagwe ba nelwa ke pula. (2)
- 15.6 Ee, gonne fa mokapelo a boa kwa a neng a romilwe gona, ba ne ba kopana. (2)
- 15.7 Konti ke motho wa batho ka gore morago ga go lemoga fa morwadie a ne a le phoso, o ne a raya Ramoopampa a se ka a duela ditshenyegelo tsa ngwana wa gagwe tsa go longwa ke ntšwa. (2)
- 15.8 Nnyaya – o ka tlhagelwa ke kotsi kwa o sa romiwang gona, ka jalo tlhamalela gae go gorosa melaetsa le dilo tse o di romilweng. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.9 Nnyaya – o ne a mo dirisa fela, a intsha bodutu. (2)
- 15.10 Nnyaya – Gonne go na le kgonagalo ya gore a ka ima gape, mme lekau la tshaba.
Ee – Gongwe yo, a ka nyala, a aga motse a tlhokomela le bana. (2)
- 15.11 Ee – E siame gonne o ne a leka go bontsha baagisani gore ke ngwana wa gagwe a leng phoso. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.12 Ke mmangwana o tshwara thipa ka fa bogaleng. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Motsamai o palelwa ke go tsaya ditshwetso tse di maleba ka go lebala fa a gola, mme nako e sa mo emela ka ntlha ya go jela monakaladi ruri.
- Motsamai o ne a itirile moretlwa wa tsela ntswa a na le mosadi le bana. O ne a lebetse gore nako ga e emele ope. Boemong jwa go tsaya maikarabelo jaaka rralapa ga a ka a dira jalo, mme a sotla lelapa la gagwe.
- O ne a lala digoba kwa kgarebeng e nngwe le e nngwe e a ratanang nayo, mme se, se mo tlholele mathata mo isagong. Bana ba tsoga ba dira se a neng a se dira ka ba ithaya ba re go dirwa jalo.
- O ne a tlhola a setse mesese morago, e re a tswa mo go o, a tsene mo go o mongwe. O ratane le Angeline, a nna kwa ga gagwe, a bo a mo agela ntlo le go mo tsenyetsa motlakase. Madi a a a dirisitseng kwa ga Angeline, a ka bo a a dirisitse kwa lelapeng lwa gagwe gore e re fa a setse a rola tiro a bo a na le ntlo, a sa lemoge gore nako le motlha ga di mo letlhakoreng la gagwe. Motsing a itharabologelwang, nako e tlaa bo e fetile.
- Magaleng ga go iwe gabedi, mme ena ga a bone se Angeline a mo dirileng sona. O kopana le Suzan yo le ena a mo tlhobang diphuka ka go mo rekela bene le go mo agela lebenkele. O tshameka ka madi a a neng a tlaa mo tswela mosola mo bogoding jwa gagwe. Ga a ipaakanyetse botsofe nako e sa mo letla.
- Boemong jwa go ithuta ka lobadi jaaka fa a ne a senyegetswe mo go Angeline le Suzan, o ratana gape le Gladys. O ne a sa somarele madi gore a tle a a dirise mo nakong e e tlang, mme a mo tlhabololele ntlo le go mo epela metsi. Mo a godileng teng o sala a se na sepe ka a tshamekile ka madi a o ka bong a a dirisitse go ipetlela nako ya bogodi.
- O fetoga go nna gopane ya moikapari ka gonne ga a ungwa sepe mo mading a diphenšene a a neng a tshwanela ke go duelela dikoloi tse a di thudisitseng fa a ne a ja monakaladi, mme a lebetse gore ga e sa tlhole e le mosimanyana, ke rre wa lelapa.
- Mo botsofeng jwa gagwe o iphitlhela a latlhegetswe ke dilo tsoatlhe. Mosadi le bana ba mo tlogela a ritlha mo ntlong ya gagwe ka a ne a sa ba tlamele, mme a lebile malapa le bana ba e seng ba gagwe. Fa a itharabologelwa, o lelela kgama le mogogoro, mme e kete a ka busetsa nako kwa morago. Nako ga e fele, go fela motho.

[25]

POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 17.1 Motsamai le Gadifele. (2)
- 17.2 United Tobacco Company (UTC) – kwa Tlhabane. (2)
- 17.3 Lesego le Emang. (2)
- 17.4 O ne a mo tshwarisa gore a duele madi a bana a kotlo. (2)
- 17.5 O ne a mo koba fa a fetsa go mo agela ntlo. (2)
- 17.6 Ke maikutlo a a tlhabisang dithong/swabisang. Ga a tlhokomele mosadi le bana ba gagwe, o rata basadi. (2)
- 17.7 Nnyaya - ba ne ba rata madi a gagwe. (2)
- 17.8 O matlhomantsi – O ratana le Motsamai a ntse a nyetswe ke Kefentse. Kefentse o mo tshwere gararo. (3)
- 17.9
- Ke ne ke tlaa mo tshwarisa
 - Ke ne ke tlaa mo tlogelela lefatshe
 - Ke ne ke ka kopa mme gore a kgaogane le ena.
 - Ke ne ke tlaa amogela tsotlhe gonne ke rre. (E le nngwe fela)
- (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.10 Nnyaya – ga go a siama, ba ka bo ba mo tlhomogetse pelo ba mo oka la bofelo.
Ee – go siame ga a bolo go bogisa ba lelapa la gagwe a ba sotla e bile a ba bolaisa tlala. (2)
- 17.11 Ka malwetse a thobalano – a tlhokomele lelapa la gagwe a tlogele basadi. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.12 Ke tsala ya nnete – ke kgale a ntse a gakolola Motsamai gore a tswe mo metsamaong ya gagwe e e sa siamang. (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tlhaloganya setlhangwa</p> <p>7 MADUO</p>	<p>-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tlhaloganya setlhangwa le leboko go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tlhaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tlhaloganngwa ga mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlhaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Ga go na dintlha dipe tse di tshegetsang setlhogo -Tlhaloganyo e e tlhaelang ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Setlhogo ga se a tlhaloganngwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko -Morutwana ga a kgona go tlhaloganya mofutakwalo le leboko</p>
KAGEGO LE PUO					
<p>Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong</p> <p>3 MADUO</p>	<p>-Popego e e lomaganeng -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puiso</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego -Tlhamo e tlhoka kelelo e e bopegileng sentle ya tlhaloganyo le tomagano -Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi</p>	<p>-Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonagala -Segalo le setaele tse di sa nepagalang</p>	<p>-E agegile bokoa -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng</p>
SEELO SA MADUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tloganyana setlhangwa</p> <p>15 MADUO</p>	<p>-Tsibogelo ka dinaledi: 14–15 -Tsibogelo e e manontlhotlho: 12–13 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshagediwa ka botlalo go tswa mo dikwalong -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tloganyana, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshageditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go a bonala</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng, ga se diponagalo tsothe tse di tloganyana ka botlalo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshageditsweng setlhogo -Dintlha dingwe tsa ngangisano di tshageditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa</p>	<p>-Thanolo e e tlaelang ya setlhogo, ga go na le diponagalo dipe tse di tloganyana ka botlalo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshageditsweng setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata</p>	<p>-Setlhogo ga se tloganyana -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di dumelesege -Morutwana ga a kgona go tloganyana mofutakwalo kgotsa setlhangwa</p>
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Popego, kelelo e e tloganyana le tlogano Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlogamong</p> <p>10 MADUO</p>	<p>-Popego e e lomaganeng -Matseno le bokhutlo di manontlhotlho -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgathisa, di nepagetse</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego -E a tloganyana le go lomagana fela e na le diphoso -Diphoso di le mmalwa tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi -Bontsi jwa ditema di nepagetse</p>	<p>-Popego e supa tloganyana e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonala -Segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana di fosagetse</p>	<p>-Go tlogagala ga kagego go kgoreletsa kelelo ya ngangisano -Diphoso tsa puo le setaele se se fosagetseng di tloga setlhangwa se se sa atlegang -Segalo le setaele tse di seng maleba</p>
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4